

KOVÁCS ÖRS

MAGYARORSZÁG ÉS A GULYÁSKOMMUNIZMUS FRANCIA RECEPCIÓJA (1957–1989)

K I V O N A T: A tanulmányban arra törekedtünk, hogy a korszak fontosabb összetevőire rámutassunk, illetve megmagyarázzuk, hogyan láttak a franciák azt a jelenséget, amelytől igazán kialakult a gulyáskommunizmus, a tábor legvidámabb barakkja. Mivel a diplomáciatörténetről és a politikai kapcsolatokról számos munka készült, így ezek elemzését csak felszínesen érintettük. Foglalkoztunk viszont Kádár ellentmondásos személyével és politikájával, a magyar törekvésekkel a Magyarország-kép alakításában. Megállapítottuk, hogy az 1956-os megtorlások után Kádár egy stabil és a szocialista táboron belül viszonylag liberális, de a szovjeteket mindvégig hűségesen követő politikát folytatott. A franciáknál meglévő történelmi érdektelenségből azonban érdemben nem sikerült kitörni, amelynek csak részben magyarázata hidegháború hullámmása: például a prágai tavasz utáni években ismét kihűltek a kapcsolatok. Amúgy az egész időszak egy körforgásnak tűnik: a politika terén nem várható semmi Kádártól, mert a szovjeteket követi; a gazdaságban a magyar külkereskedelmi passzívum folyamatos, és Franciaország jóval csekélyebb mértékben gazdasági partner, mint mondjuk az NSZK; kultúrpolitikában állandó az aránytalanság a magyar fél rovására. A francia lapok helyén tudták kezelni a magyar politikát, a gazdasági mechanizmust, vagy épp a jobb életszínvonal mellett jelentkező problémákat. A magyar viszonyokról egészen reális képpel rendelkeztek, de még Mitterrand elnöksége sem tudta más polcra helyezni a magyar–francia kapcsolatokat, mert a megváltozó nemzetközi körülmények mást diktáltak, és más volt a francia érdek.

KULCSSZAVAK: gulyáskommunizmus, gazdasági reform, fellazítás, történelmi érdektelenség, keleti nyitás, kultúra, sajtó, blokkpolitika.

„Haynaunak indultál. Ez rég volt, mondják.
Megszelídültél. Naftalinba tetted
a kötelet s előkerült a kolbász.
Azt hallom, hogy szeretnek. [...]
A szabadság csodaszarvasát űztük
négy száz éve. De ki fut most utána?
Te érted el. Szívós vagy. Egy országot
toltál át Ázsiába.”

(*Faludy György: Egy helytartóhoz 25 év után, 1981*)

A Kádárral kapcsolatos érzéseit így fogalmazta meg az 1956-os forradalom után emigrált – Rákosi alatt Recsket is megjárt – költő. A távoli Torontóból is elég pontos képe és sarkos véleménye volt a magyarországi helyzetről. A versben is pontosan az a kettőség jelent meg, mint a francia sajtóban, ahol a Kádár-korszakot leginkább ellentmondásosnak¹ szokták nevezni. Általában külföldön, így Franciaországban is. Így tett a *Le Monde* újságírója is, amikor Kádár János életútját összegezte a bukását jelentő 1988-as püünkösdi pártértekezlet kapcsán. Az idézett cikk árulónak, követendő példaképnek, majd teljesen hitelét veszített embernek állítja be Kádár Jánost. A messziről jött ember, a külföld, mennyiben látta másként, mint azok, akik megélték az akkori időket, vagy még jól emlékeznek a nevével jelzett korszakra? Vagy találunk közös álláspontot(okat)? Bizonyára igen is, meg nem is. Magyarországon a magunkkal hozott családi örökségünk meghatározza ma is Kádár-képünket, amely természetesen jóval kevésbé érzékelhető már a 40 évesnél fiatalabbak körében. Az ő Kádár-képüket

---

1 Hongrie Le remplacement de M. Janos Kadar La fin d'une carrière de controverses, *Le Monde* 1988.05.24.

inkább az iskolai történelemtanárok, esetleg szüleik és nagyszüleik elbeszélései alakítják. Ennek mélysége viszont nagyon eltérő, náluk már nincs meg a visszaadhatatlan személyes tapasztalat „élménye”. Természetesen megfelelő idő távlatából kerülhet egy-egy történelmi személyiség az őt megillető helyre, és koptatja majd le róla a személyes tapasztalatokból származó elfogultságot. Így válhat majd pusztán tudományos vizsgálat alanyává, amelynek eredménye jóval tisztább képet ad majd, mint napjaink történetírása.

Egy külföldi szemével nézni egy másik ország történetét különösen izgalmas, de biztos, hogy egyfajta távolságtartással történik. Főképp akkor, ha nyelvét és ezen keresztül érvényesülő sajátos kultúráját nagyon kevesen ismerik. A magyar kultúra pedig ilyen. Ez a távolság pedig olykor szakadékká szélesedhet. Ez kevéssé áthidalható, ha csak néhányan tanulják meg vizsgálatuk országának nyelvét, hisz akkor csak kevesek álláspontja befolyásolja a döntéshozókat. Ha sokan élnek a vizsgált országban, de nem beszélik annak nyelvét és ezáltal csak felszínesen ismerik annak kultúráját, szintén félreértésekre adhat okot. Ha mindezt a vizsgált országban még egy diktatúra is nehezíti – cenzúra, szabadságjogok hiánya stb. –, különösen nehéz. Ezért még nehezebb dolga van a külföldi szemlélőnek tárgyilagos képet festeni a Kádár-rendszer-ről, amelynek sorsa nemcsak a vezetőjétől, hanem erősen függött nemzetközi környezetétől is. A Szovjetunió katonai megszállása nélkül feltételezhetjük, hogy Kádár nem tudta volna fenntartani hatalmát és diktatúráját sem, talán a klasszikus gulyáskommunizmus rövid időszakát leszámítva (nagyjából 1960-as évek közepétől az 1970-es évek közepéig, végig). Az átmeneti és érzékelhető javulás önmagában azonban nem értelmezhető, hiszen rendszerét az 1956-os forradalom leverése és véres megtorlása indította el, majd a Szovjetunió politikai és gazdasági válságával párhuzamosan kialakuló hasonló magyarországi helyzet söpörte el.

Mire tehetünk kísérletet e rövid keretek között? Megpróbálhatjuk áttekinteni a Kádár-korszak diplomáciai kapcsolatait Franciaországgal, amely csak felszínesen történhet, hiszen a korszakkal foglalkozó kutatók – például Fejérdy Gergely, Garadnai Zoltán, Gazdag Ferenc, Kecskés D. Gusztáv – már publikáltak a rendelkezésünkre álló helynél jóval bővebb írásokat a témáról. Így ezek elkerülhetetlen főbb megállapításaik beemelésén kívül többre nem vállalko-

zunk. Jelen tanulmány célja inkább a francia sajtó és diplomácia szemüvegén keresztül bemutatni a Kádár-korszak néhány fordulópontját. Kádár megítélése természetesen együtt változott diktatúrájának megítélésével, így a kettőt közösen vizsgáljuk.

A Kádár-kép változásai

A franciák is ismerik a tábor „legvidámabb barakkja” (la baraque la plus gaie du camp) kifejezést. Kádár is ezt tartotta legfőbb érdemének, hiszen a többi szocialista országhoz képest Magyarországon egy „puhább” diktatúra alakult ki: nőtt az életszínvonal, az elnyomó gépezet kifinomultabban, nyílt erőszak kerülésével igyekezett biztosítani a társadalmi támogatottságot. A forradalom leverőjének és elárulójának sarát Kádár az 1960-as években kezdte lemosni magáról: az amnesztia és az új gazdasági mechanizmus segítette ezt. „Már 1957 elején arról szólt [Kádár] egyik beszédében, hogy a szovjet–magyar barátság nem azt jelenti, hogy ha Moszkvában esik az eső, akkor Budapesten ki kell nyitni az esernyőt.”² Mindezt a szovjet politikai elit támogatása kísérte, mert egy újabb forradalom kitörésének megakadályozását látták ebben. Kádárnak társadalmi békét kellett teremteni, amelyhez kapott némi önállóságot.³ Sikerült megértetnie, hogy a forradalom csak engedményekkel lesz elkerülhető. Az 1963-ig tartó megtorlási szakasz után érvényesült a kádári időszak jelszava: „Aki nincs ellenük, az velünk van.” Azaz, ha elfogadod a fennálló rendszert és nem kritizálsz, akkor részesülhetsz annak előnyeiből, az úgynevezett kis szabadságok révén. Ilyen volt például, ha soron kívül jutottak hozzá valamihez (például élelem, háztartási cikkek, autó, lakás, útlevel stb.). Ugyanakkor 1956 tagadása, ellenforradalomként történő interpretálása végigkísérte a korszakot, még 1978-ban is tiltakozni akar a magyar diplomácia egy sportműsor ellen, ahol az 1954-es berni világbajnoki döntőben elszenvedett magyar vereség után 1956-os filmkockákat vágta be a Budapestre

2 Aczél 2000.

3 Horel 2020.

özönlő szovjet tankokról. A két esemény közös kommentárja pedig csak ennyi volt: „Ezt sem érdemelték meg.”⁴

A Kádár-rendszer megítélésének változását a franciaországi magyar emigráció is érzékelte. A kezdetben sztálinista, majd Nagy Imre hívének álló egykori Szabad Nép-újságíró, 1956 után Párizsban élő Kende Péter 1962-ben már így írt: „Beszéljünk egyszer nagyon-nagyon őszintén: Kádár János és az MSZMP az utóbbi években Nagy Imre 1953-as eszményét próbálja megvalósítani (a parasztkérdéstől eltekintve): kommunizmust, de jobban. Kommunizmust, de úgy, hogy a nép többsége elfogadhatónak érezze. [...] Az egész kommunista mozgalom – Kádár maga is olvassa csak újra október vége tájt mondott beszédeit! – szembekerült a kegyetlen valósággal, hogy mindent újra kell kezdeni, mert a nép mást akar, gyökeresen mást. A nép és a párt antagonizmusából eredő dilemmát ki így, ki úgy oldotta meg. Volt, aki a párhatalomhoz maradt hűséges, volt, aki a népakaratot választotta és volt, aki a dilemma megoldásának reménytelensége miatt minden cselekvéstől visszavonult.”⁵

Emellé társult a rendszer „tudunk róla, de nem szólunk bele” magatartása, kiépült az úgynevezett második gazdaság. Szinte tudatosan elnézték a gyáron belüli kiegészítő jövedelemért zajló plusz munkákat, illetve a gyár eszközeivel, anyagaival engedély nélkül végzett magánmunkákat, a fuszást.⁶ A saját haszonra termelő háztáji gazdaságokat pedig egyenesen engedték a jobb élelemellátás érdekében. Az állami szektoron kívül pedig kiépült egy kiskereskedőkből és kisiparosokból álló magánszektor (őket nevezték maszekoknak). Politikai szempont volt: ha az emberek a normál munkaidőn túl is dolgoznak, akkor nem lesz idejük a politikával foglalkozni.⁷ Azaz Kádár egyszerre kellett, hogy megfeleljen a szovjeteknek, a forradalom megismétlődésének elkerülése érdekében a

4 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-003499/1978. Franciaország, 56.doboz. A francia TV provokatív műsora, 1978. május 19.

5 Papp 2017, 89.

6 Ezt majd a GMK-k rendszere törvényesíti, mely 1982. január 1-től biztosítja a társadalmi tulajdonban lévő eszközök felhasználásával végzett vállalkozási célú munka végzését.

7 „A jólét lehetősége arra is lehetőséget teremt, hogy az emberek minden másról megfeledkezzenek, s csak a jóléttel törődjenek, mégpedig csak a maguk jólétével. Az autó, a családi ház, a televízió megszerzése sok esetben öncéllá válik, elfeledtet minden más célt, maga alá temet minden más törekvést.” Gyurkó 1966.

magyar népnek, és a hatalom megtartása érdekében saját pártjának is. Kádár egyszerre folytatott kuruc és labanc politikát, amellyel megvalósította a kétpólusú magyar politikai hagyományt, és a személyében megtestesülő szintézissel a hosszú távú politikai hatalmat is biztosította. A kommunisták 1945 után felváltták a Horthy-rendszerrel és a fasizmussal szemben a kurucos örökséget, miközben a szovjet irányítás elfogadása labanccá is tette őket.⁸ Kádár az 1956-os forradalom után a haza megmentőjének szerepében tetszelgett, aki helyreállítja a „törvényes” rendet. Valódi népszerűséggel azonban csak az 1970-es évektől rendelkezett, midőn a gazdasági reformok éreztetni kezdték a hatásukat. Ám 1972-ben mindez megtört, mivel Brezsnyev bírálta a magyar reformot, Kádár pedig visszakozott. Mégis Magyarország lett a szovjetek kísérleti laboratóriuma abban az értelemben, hogy meddig tolerálható a szocializmus reformja.⁹ 1985-re nemcsak magas életkora, hanem a Gorbacsov-féle szovjet vezetés támogatásának hiánya miatt is válaszút elé került. Így Gorbacsov arra utalt moszkvai találkozójukon, hogy távozzon a hatalomból.¹⁰

A továbbiakat ismerjük: 1988-ban formálisan is átadta helyét Grósz Károlynak, majd nem sokkal Nagy Imre és mártírtársainak újratemetése után 1989. július 6-án elhunyt. Egy 2009-es felmérés szerint azonban a magyarok 75 százaléka még mindig az egyik legjelentősebb magyar politikusnak tartja, sőt 42 százalékuknak még az egyik legrokonszenvesebb is, mindamellet Nagy Imréről csak 17 százaléknyan nyilatkoztak így.¹¹

---

8 Horel 2020.

9 Kende 2013, 133.

10 Horel 2020.

11 Horel 2020.

A Magyarország-kép befolyásolásának módszerei, lehetőségei Franciaországban

A magyar politika természetes célja volt, hogy képes legyen önmagáról pozitív képet kialakítani Franciaországban. Ez a feladat azonban akkor sem túl könnyű, ha nem egy diktatúra van hatalmon, hisz az ország alapvetően kicsi, katonailag nem jelentős, ráadásul a francia külpolitikai prioritások nem érintik Közép-Európát. Az 1956-os forradalom leverése után a magyar sajtó minden külföldi, különösen nyugati látogatóról nagy hírverés közepette számolt be, hisz ez az elszigetelt rendszer nemzetközi legitimitásának erősítését szolgálta. Yves Montand 1957-es budapesti fellépéséről dicshimnuszokat zengett a hazai sajtó.¹² A diplomáciai erőfeszítésekkel jelen dolgozat keretei között nem foglalkozunk, amelyek elsődlegesek voltak politikai téren. A kulturális és gazdasági erőfeszítésekkel azonban igen. A franciák törekvéseit kulturális téren a magyarok gyanakodva fogadták, mert a „lazítást”, azaz a nyugati ideológia behatolását látták benne.¹³ Ez olyan erősen élt a magyar kulturális élet francia felelőseiben, hogy többször is panaszkodnak a párizsi Magyar Intézet és a nagykövetség munkatársai a francia propagandára. Nehezményezték a „Kegyenc” című Illyés-darab bemutatóját, pedig a szerző „a darabját az otthon kifogásolt részek kihagyásával” átírta. A bemutatót igyekeztek bukásnak beállítani.¹⁴ Mit jelentett a „fellazítás” a gyakorlatban? Erre jó példa Dobossy László¹⁵ jelentése, aki nagy veszélynek látta, hogy a francia nyelvoktatáson keresztül az értelmiséget és az egyetemistákat célozták meg. A művészeik a modern kozmopolita eszméket képviselik, az ösztöndíjasaik jól ismerik Magyarországot, akik többnyire az ideológiailag megzavarható tudó-

12 Farkas–Mund 2010.

13 Fejérdy 2011.

14 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-004759/1/ 1965. és 004759/3/1965. Franciaország 49. doboz. Illyés Gyula Franciaországban, 1965, október 28. és 1965. november 29.

15 Dobossy László (1910–1999), irodalomtörténész, a francia antifasiszta Ellenállás tagja, 1973 és 1976 között immár második alkalommal a párizsi Magyar Intézet igazgatója

mányterületekre jönnek (történelem, szociológia, közgazdaságtan, filozófia). Meghívásaikkal támogatták a rendszerrel vitában álló írókat (pl. Pilinszky János, Tandori Dezső), és az ilyen jellegű könyvek és filmek franciaországi bemutatását pártfogolták.¹⁶

Mindezek ellenére a francia vendégek szinte mindig különösen kedvesek maradtak. Ennek egyik oka, hogy a Francia Kommunista Párt az 1980-as évekig megőrizte jelentős társadalmi befolyását Franciaországban, így rajtuk keresztül a keleti blokk pártjai, politikája jelentős teret kapott a propagandára nyugaton. Másrészt a francia politika mindig képviselt valamiféle különállást az Egyesült Államoktól a nyugati blokkon belül, amelyet támogatásra érdemesnek talált a Szovjetunió is, még akkor is, ha a francia célok jelentős részével nem értett egyet.¹⁷ Harmadrészt az idelátogató külföldiek által Magyarországról közvetített kép fontos volt Kádáréknak. Franciaország általában a kultúra hazájaként jelent meg, rendszeresen foglalkoztak francia filmhetekkel, kiállításokkal, művészek kölcsönös fellépéseivel, és igyekeztek népszerűsíteni Magyarországot.¹⁸ A sok ilyen esemény közül a strasbourgi magyar hetek példáján keresztül nyerünk betekintést abba, hogy ez miként is működött.

A magyar fél igyekezett számára gazdaságilag is megfelelő helyszínt választani, ugyanis a német–francia határ közelsége akár Magyarország legfontosabb nyugati kereskedelmi partnerének, az NSZK-ból érkező érdeklődőknek is lehetőséget adott a magyar termékek megismerésére. Így az előkészítés messze nemcsak a kulturális, hanem a gazdasági területre is kiterjedt. A Kulturális Kapcsolatok Intézete (KKI) és a Hungexpo dolgozóin kívül a párizsi Magyar Intézet és a magyar nagykövetség munkatársai is szerepet kaptak a rendezvény megszervezésében, szorosán együttműködve a francia hatóságokkal, a városi előljárókkal. Elzászi kiskereskedők olyan szervezett úton jártak Magyarországon, amely megkönnyítette a magyar áruk megismerését és árusítását a magyar

16 HU-MNL-OL XIX-J-1-j- 00230/8/ 1973. Franciaország. 47.doboz. Dobossy László jelentése a KKI-nak, 1973. október 4.

17 Ez vált nyilvánvalóvá Franciaországnak a NATO katonai együttműködéséből való visszavonulás során, 1966. március 7-én, amikor De Gaulle erről értesítette Johnson elnököt.

18 Farkas–Mund 2010.

hetek idején. A nyitónapra időzítették Keserű Jánosné¹⁹ könnyűipari miniszter látogatását is a városba, miként az Állami Népi Együttes első fellépését is. Fellépett a Kodály vonósnegyes, modern magyar képzőművészeti kiállításra és magyar könyvkiállításra is sor került. A helyi egyetemen négy magyar tudós is tartott előadást, a helyi rádió pedig magyar költészetéről sugárzott egy műsort. A mozik nyolc magyar filmet tűztek műsorra közönségtalálkozókkal együtt. A miniszteri látogatás legfőbb célja a francia és magyar könnyűipari együttműködés erősítése volt. A magyar hetek alatt a magyar áruk szépen fogytak, a kiskereskedelem jól teljesített, különösen a magyar borok iránt mutatkozott nagyobb kereslet.²⁰

Az ilyen jellegű rendezvények a politikai céljaik mellett egyre inkább gazdasági törekvésekkel párosultak. A francia fél inkább tekintett rájuk érdekességként, esetleges gazdasági lehetőségként, mint politikai tevékenységként. Ráadásul a francia közönséggel a nyelvi nehézségek miatt eleve elsősorban a zene- és a képzőművészet révén lehetett könnyebben kapcsolatot teremteni. Az érdeklődő közönség igényesebb, így bizony előfordult, hogy egy párizsi Magyar Intézet által szervezett hangverseny programját az utolsó pillanatban is meg kellett változtatni, hogy megfeleljen a francia igényeknek. Így a zenészek – panasolta Dobossy László igazgató – a mai szocialista művészeknek a bemutatása helyett Liszt-, Bartók-, Weiner-műveket játszottak.²¹ A franciák pontosan tudták, hogy a kultúra területén mutatott liberalizmus nem érdek nélküli, elsősorban gazdasági szándékok vezérlik a magyar felet,²² mindezt bizonyította a példaként emlegetett strasbourgi magyar hetek kulturális programjának gazdasági lehetőségekkel történő párosítása, valamint a magyar fél erre fordított erőfeszítései. A könnyűipari miniszter látogatása is – természetesen – inkább a gazdasági kapcsolatoknak szólt, és nem a kulturális kapcsolatok fejlesztésének. Valójában

19 Keserű Jánosné, sz. Bérci Etelka (1925–2018): közgazdász, kommunista politikus, 1971 és 1980 között a Magyar Népköztársaság könnyűipari minisztere.

20 A bekezdés készült az HU-MNL-OL XIX-J-1-k-709-2/1974. Franciaország. 24. doboz. Jelentés a strasbourgi magyar hetekről, 1974. június 14. alapján.

21 HU-MNL-OL XIX-J-1-k-708-15/1974. Franciaország. 24. doboz. A párizsi Magyar Intézet igazgatójának jelentése, 1974. április. 23.

22 Fejérdy 2011.

a magyar fél erőfeszítései ellenére Magyarország nem tudott kitörni a „történelmi érdektelenség”²³ francia kategóriájából.

A francia politika változásai és Magyarország

A francia külpolitikát alapvetően határozza meg a köztársasági elnök személye és politikai szándékai. Ráadásul a Kádár-korban a francia köztársasági elnököket még hét évre választották meg, így valóban nagy diplomáciai mozgástérrel rendelkeztek. Az egyes elnökök viszonyulása azonban elsősorban a Szovjetunió irányában volt érdeklődő, lényegében Lengyelországot – esetenként Romániát és Jugoszláviát – leszámítva a francia diplomácia a többi szocialista országgal, jóval kevesebbet foglalkozott. Így Magyarországgal is. Ennek oka természetesen a múltban és Magyarország kevésbé fontos szerepében is keresendő. A magyar–francia kapcsolatok a Monarchia idején sem voltak rózsásak, Trianon és a kisantant pedig ellenszenvet szült. A második világháborúban is ellenséges oldalon álltak a felek, így a kapcsolatok minősége nem változott. A hidegháború korában a szovjet–francia viszony függvényében értelmezhetőek a magyar–francia kapcsolatok. az 1950-es évek elején Párizs számára lényegében egy volt a szovjet tartományok közül.²⁴ A helyzetet súlyosbította az 1956-os forradalom vérbefojtása és az azt követő megtorlás. Ez nemzetközileg – a szovjet blokkon kívül – kezdetben teljesen elszigetelte Kádárt.

A franciák számára azonban az amerikai politika kényszerű követése maradt a fő irányvonal a térségben, még ha ennek látszatát igyekeztek elkerülni. A be nem avatkozás passzivitása biztosította, hogy nem lesz újabb háború Európában. A játéktér igen szűk maradt: „a Szovjetuniótól függetlenedő külpolitika és az egyre liberálisabb belpolitika követésére való ösztönzés gazdasági, politikai és

23 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-0053 87/3/ 1981. Franciaország. 55. doboz. A magyar–francia kapcsolatok fejlesztésének irányelvei, 1981. szeptember 14.

24 Fejérdy–Garadnai 2020.

kulturális kapcsolatok által.”²⁵ Az 1956-os forradalomért sokkal nagyobb lelkesedést mutatott a nyugati országok közvéleménye, mint politikai elitjük, akiknek a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatok megőrzése fontosabb volt. Ugyanakkor Sztálin halála után a Hruscsov ösztönzésére meginduló belső reformok (Nagy Imre első miniszterelnöksége idején) együtt jártak a nyugati országokkal való viszony javítására tett kísérletekkel is. A nyugati nemzetközi trendnek megfelelően a francia diplomácia is ridegen viselkedett a megtorlás korának kádári diktatúrájával. Nagy Imre kivégzése után a kapcsolatok mélypontra kerültek. A karibi válság kitörése viszont ismét változtatott a nemzetközi hangulaton, a magyar kérdés egyre inkább hátrébb szorult. Így megindult a kapcsolatok normalizálása, született kereskedelmi egyezmény, kulturális csereprogram indult, és kölcsönösen parlamenti delegációk jártak egymás országában. A megtorlások befejeződése után a franciák viszonyulása is megváltozott. Az 1956 óta itt szolgáló erősen anti-kommunista követet, Jean-Paul Boncourt visszahívták, követi szintről nagyköveti szintre emelkedtek a két ország kapcsolatai, és Pierre Francfort személyében egy rugalmasabb diplomata érkezett Budapestre, aki a francia keleti nyitás politikáját ügyesen képviselte Magyarországon.²⁶

Mindezek szervesen illeszkedtek De Gaulle azon elképzeléséhez, amelylyel Európa egységét kívánta megteremteni. A franciák számára Magyarország egy sajátos, köztes helyzetben volt, ahol számos sajátos tényező befolyásolta a politikai mozgásteret: 1956 öröksége, illetve annak tagadása; a Kádár-rendszer konszolidációja; a geopolitikai helyzet (az ország a germánok és a szlávok között fekszik); és az ideológiai tényezők (mérsékelt, visszafogott ideológia a kommunista mozgalmon belül) egyaránt meghatározók voltak.²⁷ A De Gaulle elnöksége alatt kialakított „erősorrend” szinte semmit sem változott a rendszer-változásig: a Szovjetunió kivül a lengyel és román (időnként a jugoszláv) kapcsolatok élveztek elsőbbséget, a legliberálisabb és legnyitottabb Magyarország bizony nem állt az érdeklődésük középpontjában.²⁸

25 Kecskés D. 2013, 48.

26 Garadnai 2001.

27 Garadnai 2008.

28 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-14-002929/2/1970. Franciaország. 37. doboz. A Külügyminisztérium XI. Területi Főosztályának feljegyzése Miniszterhelyettesi értekezletre, 1970. december 11.

A franciáknak az amnesztia 1963-ban a kapcsolatok normalizálásáért cserébe teljesen elfogadható volt. Ezt 1964-ben – Ferenc József kora óta először – egy francia (postaügyi) miniszter magyarországi látogatása jelezte. 1965-ben pedig már Péter János külügyminisztert fogadta francia kollégája Párizsban. Kulturális területen is jelentős előrelépés történt. 1965-ben francia műszaki és dokumentációs központ létesítését határozták el, a magyarországi kulturális ösztöndíjra pedig most először jelentkeztek többen, mint amennyi hely volt. A Sorbonne egyetem felvette a magyar nyelvet a diplomatárgyak közé, így a magyar tanszék beindításának első lépése megtörtént.²⁹ Kulturális egyezményt is aláírtak. A látogatás nagy jelentőségű volt, De Gaulle a szuperhatalmaktól mentes Európa politikáját kívánta népszerűsíteni. Gazdasági és kulturális megállapodásokon túl konkrétan Couve de Murville francia külügyminiszter 1966 júliusában bekövetkező viszontlátogatásának előkészítése indult meg. Hosszabb lejáratú kereskedelmi egyezményt írtak alá, majd kulturális szerződést, műszaki-tudományos és konzuli megállapodást a francia külügyminiszter budapesti látogatásán írtak alá.³⁰ Couve de Murville-t fogadta Kádár János az MSZMP főtitkára, és Kállai Gyula miniszterelnök is. A tárgyalások a hidegháború kérdéseiről folytak, különösen a vietnámi és a német kérdés kapcsán. A magyar fél természetesen mindenről beszámolt a szovjeteknek is. Cél volt természetesen a gazdasági kapcsolatok fejlesztése is.³¹ A francia küldöttség már érzékelte a meginduló gazdasági reformokat, és megállapította, hogy a szovjet blokk országai között itt a legjobbak a politikai és a gazdasági kapcsolatok is.³² Mindennek csúcса volt Fock Jenő magyar miniszterelnök párizsi látogatása 1968 márciusában, akit De Gaulle elnök és Pompidou miniszterelnök is fogadott. A szokásos hidegháborús kérdéseken túl figyelmet fordítottak a magyar gazdasági reformra is. A kulturális kapcsolatok terén zajló folyamatok még a francia elnököt is elégedettséggel töltötte el.³³

29 HU-MNL-OL XIX-j-1-j- 00220 /1965. Franciaország. 49. doboz. Kulturális Kapcsolatok Intézete által készített jelentés a magyar–francia tudományos és kulturális kapcsolatok 1965. évi alakulásáról, 1965. december 6.

30 Garadnai 2001.

31 Garadnai 2001.

32 Kecskés D. 2013, 73.

33 Fejérdy 2011.

A sajtókapcsolatok különösen fontosak voltak, amihez a Francia Kommunista Párthoz (FKP) és a baloldali ellenzékhez közel álló sajtótermékeknel megértő füleket találtak. A javuló viszonyt jelezte, amikor Valkó Márton párizsi nagykövet szinte ujjongva jelenti Budapestnek, hogy a Magyarországról szóló nemzetközi sajtótájékoztatón 100–120 újságíró jelent meg (1961-ben még csak öt, abból is kettő magyar származású volt), és senki nem tett fel kényes – ezt amúgy provokatívnak nevezték – kérdéseket (pl. Mindszenty, 1956, szovjet csapatok). „Sokkal több köt össze bennünket már a jelenlegi Magyarországgal, semhogy megérné elavult és kényes kérdésekkel ezt a folyamatot megzavarni.”³⁴ A francia sajtó természetesen pontosan tudta, mi a gond Magyarországon. Jó példa erre, amikor 1966-ban Szilágyi Béla³⁵ fogadott egy francia újságírókból álló küldöttséget, akik a trianoni szerződésről, a magyar kisebbségek helyzetéről, a szovjet megszállásról (ezt a kifejezést a magyar fél jelenlétre igazította ki) és a francia–magyar kapcsolatokról érdeklődtek.³⁶ Azaz a magyar félnek több érzékeny témát is felvetettek. Persze olyan újságírók is voltak, akiket a magyar fél azonnal tiltólistára vett Magyarországról megjelenő cikke miatt, mint Jacques André Janvier, aki az *Aurore* nevű lapban a magyar idegenforgalmat negatívan befolyásoló cikket írt.³⁷

Az 1960-as évek elején a magyar gazdaságot a románnal emlegették egy szinten a franciák, mint a kommunista országok között is fejletlen államot.³⁸ De észlelték a változtatási szándékot. A francia lapok idézték Nyers Rezsőt,³⁹ különösen a tervgazdaság hibáit emelték ki a beszédéből.⁴⁰ A franciákat külö-

34 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-00787/3/1965. Franciaország. 49.doboz. A március 30-án tartott sajtóértekezletről, 1965. május 12. Idézet Thomas Schreiber magyar származású francia újságírótól.

35 Szilágyi Béla (1908–1986): kommunista politikus, külügyminiszter-helyettes (1963–1970)

36 HU-MNL-OL XIX-J-1-k- IV-146t/1966. Franciaország. 17. doboz. Francia újságíró-küldöttség Szilágyi külügyminiszter-helyettesnél, 1966. május. 19.

37 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-004263/1965. Franciaország. 49.doboz. Az *Aurore* cikke Magyarországról, 1965. augusztus 2. A cikk 1965. július 27-én jelent meg.

38 Daily Telegraph (Londres, conservateur): M. „K” veut peut-être empêcher la Hongrie de se tourner vers l’Occident. *Le Monde* 1964. április 2.

39 Nyers Rezső (1923–2018): közgazdász, kommunista politikus, élelmiszeripari, majd később pénzügyminiszter (1960–1962), az új gazdasági mechanizmus egyik kidolgozója.

40 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-003616/1/1965. Franciaország. 49.doboz. Magyarországi gazdasági irányítás átszervezésének visszhangja, 1965. december 10.

nösen érdekelte a reform földtulajdonnal kapcsolatos része, amely szerintük a termelészövetkezetek megerősítését célozta, és a kisgyermekes édesanyákra vonatkozó GYES bevezetése.⁴¹ Az érdeklődést mutatta, hogy a *Les Echos* gazdasági lap különszámot jelentetett meg Magyarországról 1965-ben, igaz, a párizsi magyar nagykövetség és a Kereskedelmi Kamara adta hozzá a műnációt.⁴² A magyar reformok a külkereskedelmi összetétel megváltoztatását is célozták – amelynek kétharmada a szocialista országokkal zajlott –, mivel a nemzeti jövedelem 40 százalékát ez az ágazat termelte. Éppen ezért a Közös Piac vámszabályainak rájuk vonatkozó tilalmainak eltörlését kérték, ennek érdekében fejlesztenék a kétoldalú kapcsolatokat. Mindehhez a reform során a vállalatok közti valódi verseny megteremtésével járultak volna hozzá, így könnyebb lett volna a megfelelő külföldi üzleti partner megtalálása. A magyar külkereskedelem mindössze 6 százaléka irányult Franciaországba, amelyet a felek javítani szándékoztak. A sajtóértesülések szerint egy Renault üzemmél való együttműködés lehetőséget teremthetne a technológiai együttműködésre.⁴³ Az új gazdasági mechanizmusról szólva Michel Tatu a *Le Monde*-ban tesztévnék nevezte 1968-at.⁴⁴ Egyértelműen a tervgazdaság megnyirbálását látták ebben. A magyar fél legfőbb problémája az állandó külkereskedelmi passzívum, azaz az franciaországi export nem fedezi az importot.⁴⁵ A francia fél ennek orvoslását a magyar export változatosabbá tételében látta, hisz az EGK közös mezőgazdasági politikájának korlátozásai éppen a magyar agrártermékeket érintik hátrányosan, amely a fő exportcikkük.⁴⁶ Ennek a kérdésnek a megoldatlansága későbbiekben is állandóan visszatérő vita a felek között, amely majd igazán a magyar félnek válhatna létkérdéssé az 1970-es

41 HU-MNL-OL XIX-J-1-k- IV-146t/1966. Franciaország, 17. doboz. Gastambide (budapesti francia) nagykövettel való beszélgetés, 1966. december 1.

42 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-006572/1965. Franciaország, 49. doboz. Molnár Tiborné jelentése Zádor Tibornak a Külügyminisztérium sajtóosztályára, 1965. március 7.

43 M. Fock à Paris, *Le Monde*, 1968. március 26.

44 Une année-test pour la Hongrie, *Le Monde* 1968. január 2.

45 HU-MNL-OL XIX-J-1-k-1619-1/1974. Franciaország, 24. doboz. Tájékoztató Franciaországról, 1974. január 18. Az adatok az 1970-es évek elejéről valók, de arányait tekintve ugyanez volt a helyzet 1968-ban is.

46 Kecskés D. 2013, 51. sz. dokumentum, 400.

évek végére drámain romló magyar gazdasági helyzet miatt. Ezt azonban a COCOM-lista⁴⁷ jelentősen akadályozta.

A kedvező Magyarország-kép alakulása a prágai tavasz augusztusi katonai bevonulásával megtört, hiszen ez a hidegháborús blokkokat felolvasztani szándékozó De Gaulle-i külpolitika kudarcát jelentette, mivel valamennyi csatlós Romániát kivéve részt vett az intervencióban. A magyarok pedig eddig is csak a szovjet utat követték, amit a franciák is tudtak.⁴⁸ Így a francia külpolitika számára a térség rövid fellendülést követően ismét visszasüllyedt az érdektelenségbe.

Az 1970-es években De Gaulle 1969. áprilisi lemondása után Pompidou elnöksége idején látványos visszaesés ugyan nem történt, de előrelépés sem. Kijelenthető ez annak ellenére, hogy Pierre Messmer⁴⁹ francia miniszterelnök Budapestre látogatott 1973-ban. A kapcsolatok intenzitása nem javult és a francia felet sem érdekelté jobban az ország, mint általában.⁵⁰ Továbbra is a kulturális területen zajló együttműködéssel foglalkoztak, kevesellték, hogy 15 000–16 000 diák tanul csak franciául a közoktatásban, és mintegy 9 000 a felsőoktatásban.⁵¹ Emiatt hazánkat – Romániával és Bulgáriával ellentétben – nem tartották frankofón országnak.

A kapcsolatok hűvösebbé válását a francia sajtóból is lehet érzékelni. A magyar fél által szervezett franciaországi rendezvények esetén „gondosan ügyeltek arra, hogy [...] sem a napi sajtóban, sem pedig a szakajtóban ne legyen semmiféle visszhangja”. Így a francia tudományos életben a „marxista-leninista alapon álló tudományos nézetek publikálása elmaradt”⁵² – panaszként jelentésében a párizsi Magyar Intézet igazgatója. Látták a gazdasági reform körüli harcokat, és a visszalépést is: az Állami Tervhivatal újra nagyobb szerepet kapott, de az

47 COCOM-lista: elsősorban a keleti blokk országait sújtó, kereskedelmi tiltásokat tartalmazó lista, amely a csúcstechnológia eladásának megakadályozására szolgált.

48 Kecskés D. 2013, 83.

49 Pierre Messmer (1916–2007) elzászi származású család sarja, francia közigazgatási szakember, politikus. 1972–74 között Franciaország miniszterelnöke.

50 Kecskés D. 2013, 56. sz. dokumentum, 437–446.

51 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-001509/1971. Franciaország. 47. doboz. A francia nyelv oktatásáról, 1971. augusztus 30.

52 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-00230/9/ 1972. Franciaország. 38. doboz. Lőrincz Tamás igazgató jelentése, 1972. május 8.

emberek még mindig jobban élnek és szabadabbak is, mint a többi szocialista országban. A béremelések az ipari és építőipari munkások alig több mint ötödét érték el, a kimaradók igen elégedetlenek.⁵³ Nagyobb érdeklődést váltottak ki a gazdasági reform megbuktatásáért zajló harcok. Brezsnyev budapesti és Kádár moszkvai utazásai, amelyből a francia sajtó azt a következtetést vonta le, hogy „megingott a Kádárba vetett bizalom.”⁵⁴ A Nation nevű lap „Áremelkedések a paradicsomban” címmel tételesen felsorolja többek közt a tej, a dohány és a hús árának drasztikus növekedését. Az Aurore nevű lap megállapítja, hogy az egyén kezdeményezéseknek adott nagyobb szerep, a vállalkezési lehetőségek jelentős eredményeket hoztak, de ez Brezsnyevben félelmet kelt, mert ez a liberalizáció 1968-ban a prágai tavaszhoz vezetett, amelyet a szovjetek el akarnak kerülni.⁵⁵ Tehát jól érzékelték a szocialista országok nyitását – különösen Magyarországot – a nyugat felé, de ennek szerintük csak egy célja volt: a kapitalista vállalatok technológiáját magukhoz vonják. Cserébe szakképzett, olcsó, fegyelmezett munkaerőt kínáltak. Ösztönözték a vegyesvállalatok (külföldi tőkével is működő) magyar állami vállalatok alapítását, amellyel maguk ismerik el a szocialista tulajdonformák hibáit. Ugyanakkor a piac szabályozása és a teljes foglalkoztatottság szocialista vívmányai megmaradtak.⁵⁶ A Les Echos újságírója, Bernard Margueritte az álcázott munkanélküliségről és a vezetők magas fizetéseiről írt kritikát.⁵⁷ A Figaro szerint Kádár nyomás alatt állt a reformok miatt, nemcsak a szovjetek irányából, hanem az MSZMP e kérdésben mutatkozó megosztottsága miatt is. A lap szerint halála előtt a neves marxista filozófus, Lukács György azt mondta: „a reformnak csak akkor van értelme, ha megfelelő

53 Thomas Schreiber: A la veille des élections aux conseils locaux. Les difficultés économiques et sociales préoccupent la population. *Le Monde*, 1973. április 16.

54 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-001509/1973. Franciaország. 47. doboz. Szocialista országok a francia burzsoá sajtó tükrében, 1973. február 21.

55 Uo.

56 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-003353/1/1973. Franciaország. 47. doboz. A francia burzsoá sajtó a szocialista országokról, 1973. december 6. A hivatkozott rész a L'Express 1973. október 21-i Fura kommunizmus című cikkére utal.

57 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-001832/1972. Franciaország. 38. doboz. A francia burzsoá sajtó Magyarországról és a szocialista országokról, 1972. március 3.

társadalmi és politikai liberalizáció kísérője.⁵⁸ Majd megállapítják, hogy Moszkva ezt akarja elkerülni, mert egy újabb prágai tavaszt látnak benne.⁵⁹ Azaz jól látható, hogy megélenkült a magyarok iránti érdeklődés, élénk figyelem kísérte a szovjet–magyar viszony alakulását, és remélték a románokhoz hasonló, kissé önállóbbnak tűnő politika kialakulását. Ebből a szempontból a legérdekesebb a végül elmaradt, Aczél György⁶⁰ – Alain Peyrefitte⁶¹ közötti televíziós vita lehetett volna, amely lehetőséget adott volna egy nyílt – éppen ezért a magyar politikai vezetés számára kínos – párbeszédre. Aczél mindenestre eljátszatta a vitát a felkészülés során, Peyrefitte szerepébe bújtatva a franciául kiválóan beszélő Boldizsár Iván (újság)író. Kiderült, hogy egy hazai értelmiségi is tud nyugati szemszögből olyanokat kérdezni, amely igencsak kényes, például: véleménynyilvánítás szabadsága, többpártrendszer és szabad választások hiánya, sztrájkjog, szakszervezetek szerepe, egyházak működése, szovjet csapatok kérdése stb. Azaz, hamar kiderülne, hogy ez a vita a rendszer fennmaradása szempontjából igen szerencsétlen lett volna.

Pompidou halála után Valéry Giscard d'Estaing lett az új francia elnök. A helsinki folyamat idején a kapcsolatok újabb lendületet kaptak. Bár a francia álláspont alapjaiban tért el nemcsak a magyartól, hanem bármelyik szocialista országtól, mivel szerintük a termékek, emberek és gondolatok szabad mozgása tenné lehetővé a népek közötti együttműködés fejlődését. A belügyekbe való be nem avatkozást a magyar fél nem értette igaznak a többi kommunista ország kapcsán, csak a nyugati országokra vonatkoztatta. A francia kormányzat a kommunista rendszerek megváltoztatását nem szabta az együttműködés feltételül.⁶² Helsinkiben a magyarok egyértelműen a szovjet álláspontot képviselték, miközben gazdasági érdekeik – az életszínvonal fenntartása – miatt

58 Uo.

59 Uo.

60 Aczél György (1917–1991): kommunista politikus, a Kádár-korszak kulturális életének irányítója.

61 Peyrefitte, Alain (1925–1999): író, diplomata, gaullista politikus. Pályafutása alatt több miniszteri hivatalt is betöltött (pl. oktatási, kulturális, igazságügyi, tájékoztatási stb.), a tervezett vita idején a gaulle-ista kormánypárt főtitkára volt.

62 Kecskés D. 2013, 93–94. és 100.

igencsak érdekelték lettek volna az enyhülés fenntartásában. Ezen magyar sajátosság a rendszer belső stabilitásával párosult, amely a franciák számára is tárgyalóképesé tette a magyarokat. Giscard elnöksége De Gaulle nyomdokain haladt, miniszterelnöke Raymond Barre, magyar származású felesége miatt ki-tüntetett figyelemben részesült.⁶³ A kapcsolatok új szintre léptek: a szocialista párt vezetője, François Mitterrand Budapesten találkozott Kádárral, majd Lázár György miniszterelnök járt Párizsban, utána Barre Magyarországon, és végül Kádárt fogadta Giscard d'Estaing az Élysée-palotában. Sőt, Kádár ekkor ismét találkozott Mitterrand-nal is. A lendület nem tört meg, Lázár György ismét Párizsba látogatott, majd a francia külügyminiszter érkezett Budapestre.⁶⁴ A kapcsolatok intenzívebbé váltak, magasabb szintűvé, de az alapvető nézetkülönbségek megmaradtak. A francia fél elismerte Kádár reformjait, rendszerének stabilitását, de a Szovjetunióhoz való feltétlen hűsége miatt a blokkpolitika felszámolására törekvő francia politikának nem tudott érdemi partnerévé válni az ország.

1981-ben François Mitterrand szocialista párti jelöltként megnyerte az elnökválasztást. A Kádárral ápolt jó személyes kapcsolat miatt reménykedni lehetett a kapcsolatok további javulásában. Ugyanakkor a magyar fél felmérte, hogy az emberi jogok terén határozottabb fellépésre számíthat Mitterrand-tól, miként a külpolitikában is atlantistább irányvonalat képvisel majd, mint elődei, persze megtartva a de Gaulle-i önállóságra törekvés nimbuszát is.⁶⁵ Ebben a magyar diplomácia nem is tévedett. A gazdasági kapcsolatok Mitterrand 1982-es budapesti és Kádár 1984-es párizsi látogatása ellenére nem sokat változtak. Ugyanakkor a francia diplomácia úgy látta, hogy Magyarország a többi szocialista országhoz képest gyakorlatiasabb kül- és belpolitikát folytatott, az emberi jogok helyzete is jobb, mint a többi szocialista országban.⁶⁶ „Magyarország

63 Eve Barre, azaz Hegedüs Éva (1920-2017), az egykori pénzügyminiszter, Hegedüs Lóránt (1872-1943) lánya 1954-ben ment férjhez az akkor közgazdászprofesszor Raymond Barre-hoz.

64 Részletesen lásd: Garadnai 2011.

65 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-005387/3/1981. Franciaország. 55. doboz. A magyar-francia kapcsolatok fejlesztésének irányelvei, 1981. szeptember 14.

66 Garadnai 2011.

tulajdonképpen az az ország Keleten, amely pozitív mérleget tud felmutatni az emberi jogok tekintetében.”⁶⁷ S Mitterrand valóban hivatkozott olykor a magyar példára, ahol „nincsenek politikai foglyok.”⁶⁸ Tehát a franciák értékelték a stabilitást és a gazdasági krízis miatt fokozódó magyar nyugati nyitást, de a kapcsolatok tényleges átalakulásához Gorbacsov hatalomra kerülése, a hidegháborús körülmények megváltozása – a szovjet blokk egyértelmű defenzívába szorulása – kellett, amely viszont nemcsak a gulyáskommunizmus, hanem már a teljes Kádár-rezsim bukásával fenyegetett.

Összegzés

Franciaország számára Magyarország sosem jelentett prioritást. Ezt a tényt érdemes észben tartani. A hidegháború korában sokkal fontosabb volt a keleti blokkot vezető Szovjetunió mint a „béketábor” többi országa. Magyarország amúgy is kevés önálló külpolitikai mozgástérrel rendelkezik, önállóságát elvesztve ez még inkább igaz volt rá. A Magyarországról alkotott kép alapvetően a hidegháborús válságok hullámzásának megfelelően változott. A franciák nem ringatták magukat tévképzetek között, tudták, hogy a szovjet politika hú követőivel állnak szembe. A nyugati sajtóban viszonylag mégis pozitív kép volt az országról, különösen a gazdasági mechanizmus elindítása után, amelyben sokan a peresztrojka előfutárát vélték felfedezni az 1980-as években.⁶⁹ A francia sajtó természetesen nyíltan mondhatott véleményt a magyarországi viszonyokról, s ez jóval kevésbé volt diplomatikus, mint a politikusok megnyilatkozásai vagy a diplomaták jelentései. A kapcsolatokat leginkább a kölcsönös kulturális és tudományos viszony formálta a legeredményesebben, mert a politikai kapcsolatok mindig ugyanazokat a köröket járták körbe, még akkor is, ha az országok első számú vezetői találkoztak egymással. Most csak vakuvillanás-szerűen

67 A francia követ jelentését idézi: Fejérdy–Garadnai 2020.

68 HU-MNL-OL XIX-J-1-j-005760/1981. Franciaország. 55. doboz. Puja Frigyes és Cheysson francia külügyminiszter megbeszélése New Yorkban, 1981. szeptember 26.

69 Molnár 1990, 93.

volt lehetőség egy-egy példán keresztül az ilyen jellegű kapcsolatok szemléltetésére, de talán már ez is elég betekintést engedett abba, hogy mi volt a céljuk, és mennyire voltak sikeresek. A franciák pedig szinte a legnagyobb erőfeszítéseket éppen a frankofón kultúra terjesztése ügyében tették. A másik fókusz a gazdasági kapcsolatok alakulására helyeztük, amely a magyar fél értelmezésében a kulturális kapcsolatépítés ürügye alatt is zajlott. Ez azonban éppoly aránytalan maradt, mint a kulturális kapcsolatok esetén, mindkét esetben a magyarok kárára. A külkereskedelmi partnerek sorában 5–6. helyet foglalták el a franciák, amelyre a Közös Piac szabályozásai, és a magyar fél exportárucikkeinek összetétele szolgált magyarázatul. A franciákat őszintén érdekelte az új gazdasági mechanizmus és annak alakulása, majd a visszalépés indokai is. Egyben ez is alátámasztotta a politikai álláspontot, miszerint minden a szovjeteken múlik Magyarországon. Így Magyarország nem tudott egy bizonyos szint fölé emelkedni. Ennek megváltozásához majd a rendszerváltozás folyamatának kell bekövetkeznie, ám ez már egy másik történet.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Aczél 2000.** Aczél György: Közelkép Kádárról. Életút vázlat Aczél György hagyatékából. Közli: Vida István. *Rubicon*, 11. (2000) 6. sz. 4–11.
- Daily Telegraph** Daily Telegraph (Londres, conservateur) : M. „K” veut peut-être empêcher la Hongrie de se tourner vers l’Occident. *Le Monde*, 1964. április 2. www.lemonde.fr/archives/article/1964/04/02/daily-telegraph-londres-conservateur-m-k-veut-peut-etre-empecher-la-hongrie-de-se-tourner-vers-l-occident_2134487_1819218.html; (letöltés időpontja: 2021. október 24.)
- Farkas – Mund 2010.** Farkas Attila Márton–Mund Katalin: A Nyugat a Kádár-kor sajtójában. Hálózati közlés: <http://hps.elte.hu/~km/nyugats.pdf> (letöltés időpontja: 2021.10.02.)
- Fejérdy 2011.** Fejérdy Gergely: A francia kultúrdiplomácia főbb törekvései és lehetőségei Magyarországon 1945 és 1990 között. *Külügyi Szemle*, 10. (2011) 2. sz. 53–75.
- Fejérdy–Garadnai 2020.** Fejérdy Gergely – Garadnai Zoltán: A francia követelek és nagykövetelek szerepe a Magyarországról alkotott kép változásában (1944–1994). *Levéltári Közlemények*, 89. (2020) 133–151.
- Garadnai 2001.** Garadnai Zoltán: A magyar–francia kapcsolatok története, 1945–1966. *Külpolitika, Új Folyam* 7 (2001) 1–2. sz. 113–158.
- Garadnai 2008.** Garadnai Zoltán: Vigyázó szemüket Budapestre vetették? (A Magyarország-kép alakulása a franciadiplomáciai iratok tükrében, 1963–1968.) *Történelmi Szemle* 50 (2008) 4. sz. 565–592.
- Garadnai 2011.** Garadnai Zoltán: A magyar–francia kapcsolatok története 1975 és 1985 között. *Külügyi Szemle* 10 (2011) 2. sz. 38–52
- Gyurkó 1966.** Gyurkó László: A fejlődés és ellentmondásai. *Társadalmi Szemle* 21 (1966) 2. sz. 33–37.
- Hongrie 1988.** Hongrie:: Le remplacement de M. Janos Kadar La fin d’une carrière de controverses, *Le Monde*, 1988.05.24. https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/05/24/hongrie-le-remplacement-de-m-janos-kadar-la-fin-d-une-carriere-de-controverses_4096263_1819218.html?_ga=2.29847676.297001667.1629295083-516188626.1629295081 (letöltés időpontja:2021. augusztus 19.)

- Horel 2020.** Horel, Catherine: János Kádár, le bâtisseur de la „baraque la plus gaie du camp”. Les „héros du retrait” dans les mémoires et les représentations de l’Europe contemporaine. *Histoire et fictions*, 2020. (letöltés időpontja: 2021. augusztus 19.)
- Kecskés D. 2013.** Kecskés D. Gusztáv: *Magyar–Francia kapcsolatok 1945–1990, Források*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2013.
- Kende 2013.** Kende Péter: *A kommunizmus és a magyar társadalom*, Kalligram Kiadó, Pozsony (Bratislava), 2013.
- M. Fock M. Fock** à Paris, *Le Monde*, 1968. március 26. https://www.lemonde.fr/archives/article/1968/03/26/m-fock-a-paris_2507095_1819218.html; (letöltés időpontja: 2021. október 24.)
- Molnár 1990.** Miklós, Molnár: *La démocratie se lève à l’Est. Société civile et communisme en Europe de l’Est : Pologne et Hongrie*. Graduate Institute Publications, Genève, 1990. DOI-azonosító: <https://doi.org/10.4000/books.ihid.1932>
- Papp 2017.** Papp István: A Kádár-korszak Magyarország a nyugati demokratikus emigráció szemével *Korunk*, 3 (2017) 12. sz. 88–96.
- Schreiber 1973.** Schreiber, Thomas: A la veille des élections aux conseils locaux. Les difficultés économiques et sociales préoccupent la population. *Le Monde*, 1973. április 16. https://www.lemonde.fr/archives/article/1973/04/16/a-la-veille-des-elections-aux-conseils-locaux-les-difficultes-economiques-et-sociales-preoccupent-la-population_3094346_1819218.html; (letöltés időpontja: 2021. október 20.)
- Une année 1968** Une année-test pour la Hongrie, *Le Monde*, 1968. január 2. https://www.lemonde.fr/archives/article/1968/01/02/une-annee-test-pour-la-hongrie_2513612_1819218.html; (letöltés időpontja: 2021. október 22.)

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK:

- HU-MNL-OL XIX-J-1-j-003499/1978 Franciaország. 56.doboz. A francia TV provokatív műsora, 1978. május 19.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-j-004759/1/ 1965. és 004759/3/1965. Franciaország 49. doboz. Illyés Gyula Franciaországban, 1965, október 28. és 1965. november 29.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-j- 00230/8/ 1973. Franciaország. 47.doboz. Dobossy László jelentése a KKI-nak, 1973. október 4.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-k-709-2/1974. Franciaország. 24. doboz. Jelentés a strasbourgi magyar hetekről, 1974. június 14.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-k-708-15/1974. Franciaország. 24. doboz. A párizsi Magyar Intézet igazgatójának jelentése, 1974. április. 23.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-j-0053 87/3/ 1981. Franciaország. 55. doboz. A magyar–francia kapcsolatok fejlesztésének irányelvei, 1981. szeptember 14.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-j-14-002929/2/1970. Franciaország. 37. doboz. A Külügyminisztérium XI. Területi Főosztályának feljegyzése Miniszterhelyettesi értekezletre, 1970. december 11.
- HU-MNL-OL XIX-j-1-j- 00220 /1965. Franciaország. 49. doboz. Kulturális Kapcsolatok Intézete által készített jelentés a magyar–francia tudományos és kulturális kapcsolatok 1965. évi alakulásáról, 1965. december 6.
- HU-MNL-OL XIX J-1-j-00787/3/1965. Franciaország. 49.doboz. A március 30-án tartott sajtóértekezletről, 1965. május 12.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-k- IV-146t/1966. Franciaország. 17. doboz. Francia újságíró-küldöttség Szilágyi külügyminiszter-helyettesnél, 1966. május. 19.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-j-004263/1965. Franciaország. 49.doboz. Az Aurore cikke Magyarországról, 1965. augusztus 2.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-j-003616/1/1965. Franciaország. 49.doboz. Magyarországi gazdasági irányítás átszervezésének visszhangja, 1965. december 10.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-k- IV-146t/1966. Franciaország. 17. doboz. Gastambide (budapesti francia) nagykövettel való beszélgetés, 1966. december 1.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-j-006572/1965. Franciaország. 49. doboz. Molnár Tiborné jelentése Zádor Tibornak a Külügyminisztérium sajtóosztályára, 1965. március 4.

- HU-MNL-OL XIX-J-1-k-1619-1/1974. Franciaország. 24. doboz. Tájékoztató Franciaországról, 1974. január 18.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-j-001509/1971. Franciaország. 47. doboz. A francia nyelv oktatásáról, 1971. augusztus 30.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-j-00230/9/ 1972. Franciaország. 38. doboz. Lőrincz Tamás igazgató jelentése, 1972. május 8.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-j-001509/1973. Franciaország. 47. doboz. Szocialista országok a francia burzsoá sajtó tükrében, 1973. február 21.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-j-003353/1/1973. Franciaország. 47.doboz. A francia burzsoá sajtó a szocialista országokról, 1973. december 6.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-j-001832/1972. Franciaország. 38. doboz. A francia burzsoá sajtó Magyarországról és a szocialista országokról, 1972. március 3.
- HU-MNL-OL XIX-J-1-j-005760/1981. Franciaország. 55. doboz. Puja Frigyes és Cheysson francia külügyminiszter megbeszélése New Yorkban, 1981. szeptember 26.

The Reception of Hungary and the Gulash Communism in France (1957-1989)

ABSTRACT: In this study we sought to point out the main components of this era and explain how the French see the political system, that really gave rise to the Gulash Communism and „the happiest barrack” of the Eastern Block. From international relation point of view it was already analyzed by other authors so we focused on Kádár’s controversial personality, his politics, and to the Hungarian efforts to improve the image of Hungary. We stated that after the retaliation of 1956, Kádár pursued a stable and relatively liberal policy within the Socialist Bloc, but he faithfully followed the Soviet Union throughout. However, he did not manage to break off the historical disinterest of the French which may be (although partially) explained by the ripple of the Cold War: for example, after the Prague Spring the relations froze quickly again. In general, the whole period seems to be a cycle: from political point of view nothing can be expected from Kádár, as he followed the Soviet Union; in the economy the passivity of the Hungarian trade balance is continuous: compared to Germany, France is much less extent as an economic partner. In the cultural policy there was a constant disproportion to the detriment of the Hungarian side. The French press judged the Hungarian politics fairly, as well as the New Economic Mechanism or the problems bounded to the higher living standards. They had a realistic picture of the Hungarian situation, but even the Mitterrand presidency could not improve the Hungarian-French relations; because of the changing of the international situation, furthermore the French interest was always different from the Hungarian.

KEYWORDS: Goulash Communism, Economic Reform, historical disinterest, eastern opening, culture, press, bloc politics.

Réception française de la Hongrie et du communisme du goulash (1957–1989)

RÉSUMÉ : Dans l'étude, nous avons esquissé à souligner les composantes les plus importantes de l'époque et à expliquer comment les Français voyaient le phénomène qui avait créé le communisme du goulash, la baraque la plus gaie du camp socialiste. Plusieurs auteurs ont abordé l'histoire diplomatique et les relations politiques, pourtant leur analyse n'a été élaborée. D'autre part, nous avons traité de la personnalité et de la politique controversées de Kádár, des aspirations hongroises à façonner l'image de la Hongrie. Nous avons constaté qu'après les représailles de 1956, Kádár a poursuivi une politique stable et relativement libérale dans le camp socialiste, mais loyale aux Soviétiques depuis le début. Cependant en France le désintérêt historique n'a pas été substantiellement éclaté, ce qui ne s'explique que partiellement par la vague de la guerre froide : par exemple, les relations se sont à nouveau refroidies dans les années qui ont suivi le Printemps de Prague. Quoi qu'il en soit, toute la période ressemble à un cycle : rien n'est attendu de Kádár en termes de politique, car il suit les Soviétiques ; la continuité d'un bilan commercial passif caractérise l'économie hongroise, et la France est un partenaire économique beaucoup moins important que par exemple RFA. Dans la politique culturelle, il existe une disproportion permanente au détriment de la partie hongroise. Les journaux français ont pu bien traiter de la politique hongroise, du mécanisme économique ou même des problèmes d'un meilleur niveau de vie. Ils avaient une image très réaliste des relations hongroises, mais même la présidence de Mitterrand ne pouvait pas améliorer les relations entre la Hongrie et la France car les circonstances internationales changeantes contredisaient à un progrès pareil, l'intérêt français étant complètement différent.

MOTS - CLÉS : communisme du goulash, réforme économique, relâchement, désintérêt historique, ouverture à l'est, culture, presse, politique du bloc.

